

Sygn. akt I UK 509/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 listopada 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Hajn

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska

w sprawie z odwołania M. K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 4 listopada 2015 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 28 maja 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z 12 listopada 2013 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 14 sierpnia 2013 r. i przyznał wnioskodawcy M. K. od

lipca 2013 r. emeryturę w wieku obniżonym z tytułu pracy w szczególnych warunkach.

Organ rentowy odmówił wnioskodawcy przyznania prawa do emerytury w wieku obniżonym uznając, że nie udokumentował on 15 lat pracy w szczególnych warunkach albo w szczególnym charakterze, wymaganych w art. 184 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.), a jedynie 12 lat, 2 miesiące i 21 dni pracy w szczególnym charakterze, tj. w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. w Hucie O. na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu. Ubezpieczony M. K. wniósł odwołanie od tej decyzji.

Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca M. K., urodzony 25 maja 1953 r., był zatrudniony w okresach: (-) od 5 kwietnia 1988 r. do 5 sierpnia 1991 r. w Hutniczym Przedsiębiorstwie Remontowym w C. na stanowisku spawacza podstawowego i w ramach powierzonych obowiązków wykonywał czynności przy spawaniu konstrukcji metalowych, tj. czynności niepodlegające nadzorowi technicznemu; prace spawalnicze (spawanie elektryczne i gazowe) wykonywał w piecu, w kanałach, w związku z remontem konstrukcji; posiadał uprawnienia instruktorskie do spawania; były pracodawca wystawił świadectwo pracy, w którym potwierdził okres zatrudnienia na tym stanowisku; (-) od 12 sierpnia 1991 r. do 31 lipca 1994 r. na stanowisku spawacza elektrycznego i gazowego w Przedsiębiorstwie Budownictwa „U.”, gdzie od 12 sierpnia 1991 r. do 17 maja 1994 r. wykonywał prace spawacza elektrycznego i gazowego; były pracodawca wystawił ubezpieczonemu świadectwo pracy za ten okres zatrudnienia, w tym świadectwo pracy w szczególnych warunkach w okresie od 12 sierpnia 1991 r. do 17 maja 1994 r.; (-) od 1 czerwca 1998 r. do 31 lipca 1999 r. w Przedsiębiorstwie Wielobranżowym „H.” Spółce z o.o. na stanowisku spawacza elektrycznego; pracodawca potwierdził w świadectwie pracy okres zatrudnienia. Ponadto ubezpieczony przedstawił świadectwo pracy w szczególnym charakterze, tj. w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. w Hucie O. na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu.

Wnioskodawca wystąpił o emeryturę 23 lipca 2013 r., jego ogólny staż ubezpieczeniowy wynosi ogółem 25 lat okresów składkowych i nieskładkowych przypadających do 31 grudnia 1998 r.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie wnioskodawcy jest zasadne. Okresy zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przewidziane rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej: rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.), mogą być ustalane w postępowaniu odwoławczym także innymi środkami dowodowymi niż dowód z zaświadczenia zakładu pracy. Dlatego, mimo że wnioskodawca nie przedłożył świadectw pracy w szczególnych warunkach obejmujących wszystkie wskazane wyżej okresy zatrudnienia, to w ocenie Sądu Okręgowego zgromadzony w sprawie materiał dowodowy jest wystarczający do uznania, że wnioskodawca w okresie zatrudnienia w Hutniczym Przedsiębiorstwie Remontowym w C., w Przedsiębiorstwie Budownictwa „U.” oraz w Przedsiębiorstwie Wielobranżowym „H.” Spółce z o.o. wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu prace w warunkach szczególnych wymienione w wykazie A (w dziale XIV pod poz. 12), stanowiącym załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, tj. prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowowodorowym. Pozwala to na uznanie, że M. K. legitymuje się łącznie 15-letnim okresem świadczenia pracy w warunkach szczególnych. Zaliczenie wnioskodawcy powyższych okresów pracy w szczególnych warunkach, wraz z dotychczas uznanym przez organ rentowy okresem tej pracy, wynoszącym 12 lat, 2 miesiące i 21 dni, pozwala na uwzględnienie wymaganego ustawowego 15-letniego minimum pracy w warunkach szczególnych. Biorąc pod uwagę ukończony przez wnioskodawcę wiek 60 lat (25 maja 2013 r.) i wymagany na 1 stycznia 1999 r. ogólny staż pracy, Sąd Okręgowy stwierdził, że wnioskodawca spełnia warunki określone w art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS do przyznania mu emerytury w wieku obniżonym od lipca 2013 r., tj. od daty złożenia wniosku.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł organ rentowy, zaskarżając go w całości. Zarzucił naruszenie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 4 ust. 3 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Wniósł o zmianę

zaskarżonego orzeczenia i oddalenie odwołania. Apelujący podniósł, że wnioskodawca nie udokumentował 15 lat pracy w warunkach szczególnych albo w szczególnym charakterze, a jedynie 12 lat, 2 miesiące i 21 dni pracy w szczególnym charakterze, tj. od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. w Hucie O. na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu. Rozporządzenie z 7 lutego 1983 r. rozróżnia zatrudnienie w szczególnych warunkach i zatrudnienie w szczególnym charakterze, przewidując w § 4 ust. 3 możliwość doliczenia do okresów pracy w szczególnych warunkach, wymienionych w wykazie A, jedynie okresów pracy górniczej, okresów zatrudnienia na kolei, a także pracy lub służby wymienionych w § 5-10 tego rozporządzenia. Nie przewiduje natomiast zasady odwrotnej, tj. możliwości doliczenia prac wykonywanych w szczególnych warunkach do pracy w szczególnym charakterze. Z przytoczonych przepisów wynika, że zaliczenie innych okresów pracy, w tym pracy pedagogicznej, do okresów pracy w szczególnych warunkach, nie jest możliwe. Przepisy § 4 ust. 1 pkt 1 i 3 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. nie przewidują możliwości zaliczania okresów pracy w szczególnym charakterze do okresów pracy w szczególnych warunkach ze względu na charakter emerytury przyznawanej w obniżonym wieku emerytalnym, a przepisy rozporządzenia należy wyklądać ściśle.

W odpowiedzi na apelację ubezpieczony wniósł o jej oddalenie w całości. Podkreślił, że wbrew twierdzeniu organu rentowego, rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 1988 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów Karty Nauczyciela na instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz na niektórych innych pracowników uspołecznionych zakładów pracy, prowadzących prace pedagogiczne i wychowawcze (Dz.U. Nr 34, poz. 261, dalej: rozporządzenie z 10 sierpnia 1988 r.) nie ma do niego zastosowania, ponieważ weszło w życie, kiedy nie wykonywał już pracy na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu, tj. po 31 marca 1988 r. Niepodważalnie zaś praca wykonywana przez niego w spornym okresie w Hucie O. odpowiadała pracy spawacza z tym tylko zastrzeżeniem, że poza normalnymi obowiązkami spawacza wnioskodawca ponosił większą odpowiedzialność za swoich podopiecznych. Świadkowie zgodnie potwierdzili, że w tym czasie wnioskodawca przebywał w pełnym wymiarze czasu pracy w bezpośrednim sąsiedztwie kilku stanowisk spawalniczych, nieustannie

demonstrował podopiecznym jak należy poprawnie spawać określone elementy, w międzyczasie wykonywał też osobiście prace spawalnicze o większym stopniu skomplikowania zlecane przez pracodawcę. Przede wszystkim jednak wnioskodawca nie był zatrudniony przez szkołę przyzakładową Huty O., ale przez samą Hutę, był normalnym etatowym pracownikiem Huty, nigdy nie podlegał pod regulacje resortu edukacji i przede wszystkim nie był nauczycielem w rozumieniu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej. Tym samym, nie wykonywał pracy o szczególnym charakterze, a pracę w szczególnych warunkach, która odpowiada pracy wskazanej w wykazie A dziale XIV poz. 12, stanowiącym załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 28 maja 2014 r., w wyniku uwzględnienia apelacji organu rentowego, zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie wnioskodawcy od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 14 sierpnia 2013 r., odmawiającej mu przyznania prawa do emerytury w wieku obniżonym.

W ocenie tego Sądu Apelacyjnego Sąd Okręgowy dokonał nieprawidłowych ustaleń na podstawie niewłaściwej oceny zabranego w sprawie materiału dowodowego i błędnie przyjął, że wnioskodawca, w czasie zatrudnienia w Hucie O. w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r., wykonywał pracę w szczególnych warunkach. Była to bowiem praca w szczególnym charakterze.

Sąd Apelacyjny ustalił, że do wniosku o emeryturę ubezpieczony dołączył świadectwo pracy z 29 marca 1988 r., zgodnie z którym w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. pracując w Hucie w O. zajmował stanowisko instruktora praktycznej nauki zawodu. Ponadto przedstawił drugie świadectwo – wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawione 10 lipca 2013 r. przez syndyka masy upadłości Huty O. S.A. w upadłości, z którego wynika, że w powyższym okresie, stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę w szczególnym charakterze, na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu w wydziale warsztat szkolny. W postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji ubezpieczony oraz świadkowie zeznali, że w tym okresie wnioskodawca przebywał w pełnym wymiarze czasu pracy w bezpośrednim sąsiedztwie kilku stanowisk spawalniczych, demonstrował podopiecznym jak należy poprawnie wykonywać czynności spawalnicze, a następnie sprawował nadzór nad poprawnym

wykonaniem prac. W międzyczasie wykonywał też osobiście prace spawalnicze o większym stopniu skomplikowania zlecane przez pracodawcę. Organ rentowy zakwestionował stanowisko Sądu pierwszej instancji, który uznał pracę wykonywaną przez wnioskodawcę w powyższym okresie za pracę w szczególnych warunkach.

Dokonując ponownej oceny uprawnienia wnioskodawcy do emerytury w wieku obniżonym na podstawie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że materiał dowodowy wyraźnie i jednoznacznie wskazuje, że w spornym okresie wnioskodawca wykonywał pracę instruktora praktycznej nauki zawodu, tj. pracę w szczególnym charakterze w rozumieniu ustawy o emeryturach i rentach z FUS, a nie pracę w szczególnych warunkach.

Według § 15 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 191 ze zm.), określoną w tej ustawie jako praca zaliczona do pierwszej kategorii zatrudnienia, nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 rozporządzenia i jest uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze. Zatem nabycie prawa do emerytury na zasadach określonych w § 4 tego rozporządzenia przez tę kategorię osób uzależnione zostało od dwóch warunków: praca wykonywana przez nauczyciela powinna być określona w art. 1 pkt 1-7 Karty Nauczyciela i ponadto powinna kwalifikować się do pierwszej kategorii zatrudnienia. Dopiero wtedy nauczyciel jest w rozumieniu § 15 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze. Sąd Apelacyjny przywołał wyrok Sądu Najwyższego z 18 stycznia 2005 r., II UK 137/04 (LEX nr 152388), stwierdzający, że § 15 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. nie przewiduje możliwości zaliczenia nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów zatrudnienia, nawet uznanych w myśl rozporządzenia za wykonywane w szczególnym charakterze lub w szczególnych warunkach, jak też wyrok z 6 września 2012 r., II UK 44/12 (LEX nr 1276215), zgodnie z którym do okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach zalicza się okresy pracy lub służby, o których mowa w § 5-10 w związku z § 4 ust. 3

rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., nie dolicza się natomiast do okresów pracy w szczególnym charakterze okresów pracy w szczególnych warunkach (podobnie w uchwale Sądu Najwyższego z 29 września 2005 r., II UZP 10/05, LEX nr 155414).

W kontekście przytoczonych orzeczeń Sąd Apelacyjny uznał, że rozporządzenie z 7 lutego 1983 r. wyraźnie rozróżnia zatrudnienie w szczególnych warunkach i zatrudnienie w szczególnym charakterze, przewidując możliwość doliczenia do okresów pracy w szczególnych warunkach, wymienionych w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia, okresów pracy górniczej, okresów zatrudnienia na kolei, a także okresów pracy lub służby wymienionych w § 5-10 rozporządzenia (§ 4 ust. 3). Wynika z tego, że zaliczenie innych okresów pracy, w tym pracy pedagogicznej, nie jest możliwe. W orzecznictwie przyjmuje się, że nie korzysta z uprawnienia do emerytury w niższym wieku emerytalnym pracownik, który nie udowodnił, że wykonywał pracę w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku. Ze względu na charakter omawianego świadczenia (tzw. wcześniejsza emerytura), przepisy rozporządzenia należy wyklądać ściśle. Na tej podstawie Sąd Apelacyjny uznał, że wnioskodawca nie wykazał wymaganego stażu 15 lat pracy w szczególnych warunkach, bowiem praca wykonywana przez niego w Hucie O. stanowiła pracę w szczególnym charakterze jako praca instruktora praktycznej nauki zawodu.

Prawo do emerytury w wieku niższym od powszechnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest ściśle związane z szybszą utratą zdolności do zarobkowania z uwagi na szczególne warunki lub szczególny charakter pracy. Prawo to stanowi przywilej, a zatem regulujące je przepisy należy wyklądać w sposób gwarantujący zachowanie celu uzasadniającego to odstępstwo. Uznanie pracy wykonywanej przez wnioskodawcę za pracę wykonywaną w szczególnych warunkach wymagało zaliczenia jej do prac wymienionych w wykazie A (w dziale XIV pod poz. 12), stanowiącym załącznik do rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., ujętych jako prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowowodorowym. Ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynika jednak, że M. K. wykonywał pracę instruktora praktycznej nauki zawodu i brak jest podstaw do zmiany dokonanej przez organ rentowy kwalifikacji. Nie ma znaczenia argument wnioskodawcy, że oprócz

szkolenia pracowników w międzyczasie wykonywał też osobiście prace spawalnicze o większym stopniu skomplikowania zlecane przez pracodawcę. Zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego, zawarte w wykazie A, dziale XIV, poz. 12 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. określenie „prace przy spawaniu” obejmuje wyłącznie prace wykonywane w przebiegu procesu spawania, a więc czynności związane ze spawaniem. To bowiem praca przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym, atomowowodorowym uznana została za pracę o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości, a nie jakakolwiek inna praca składająca się – obok pracy spawalniczej – na ostateczny rezultat całego procesu produkcyjnego. Tylko taka wykładnia pozostaje w zgodzie z art. 32 ust. 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w związku z § 2 ust. 1 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. uznających za pracę w szczególnych warunkach wyłącznie zatrudnienie przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia, wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku. Oznacza to, że krótsze dobowo (nie w pełnym wymiarze obowiązującego czasu pracy na danym stanowisku) lub okresowe, a nie stałe świadczenie pracy w warunkach narażających na szybszą utratę zdolności do zarobkowania wyklucza możliwość uznania pracy za świadczoną w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Sąd Apelacyjny nie podzielił również stanowiska wnioskodawcy, że praca instruktora praktycznej nauki zawodu jest tożsama z pracą na stanowisku związanym z wykonywaniem takiego zawodu. Obowiązki pracownicze instruktora praktycznej nauki zawodu nie były i z założenia nie mogły być tożsame z obowiązkami spawacza.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny stwierdził, że Sąd pierwszej instancji w sposób nieuprawniony zsumował uznane przez organ rentowy okresy wykonywania przez wnioskodawcę pracy w szczególnym charakterze (12 lat, 2 miesiące i 21 dni – od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r.) z pracą w szczególnych warunkach w trzech okresach zatrudnienia w Hutniczym Przedsiębiorstwie Remontowym w C., w Przedsiębiorstwie Budownictwa „U.” oraz w Przedsiębiorstwie Wielobranżowym

„H.” Spółce z o.o., które same w sobie nie stanowią okresu wymaganych 15 lat. Zatem ubezpieczony nie spełnia przesłanek do przyznania mu emerytury w wieku obniżonym z uwagi na warunki pracy, ponieważ nie legitymuje się co najmniej 15-letnim okresem zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł w imieniu wnioskodawcy jego pełnomocnik z urzędu, zaskarżając wyrok ten w całości. Skarga została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego: art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w związku z § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze w związku z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1988 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów Karty Nauczyciela na instruktorów praktycznej nauki zawodu, przez przyjęcie, że skarżący w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. w Hucie w O. wykonywał pracę instruktora praktycznej nauki zawodu, tj. pracę w szczególnym charakterze, podczas gdy wykonywał on wówczas pracę w warunkach szczególnych, która odpowiadała w pełni pracy wskazanej w załączniku A dziale XIV poz. 12 rozporządzenia z 7 lutego 1983 r.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez przyznanie mu prawa do emerytury w wieku obniżonym, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, a także o zasądzenie kosztów postępowania.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżący podniósł, że syndyk masy upadłości Huty O. S.A., wydając zaświadczenie o pracy wnioskodawcy w szczególnym charakterze na warunkach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1988 r. nie zwrócił uwagi, że: (-) rozporządzenie to datowane jest na okres późniejszy niż data ustania zatrudnienia wnioskodawcy, ponieważ był on zatrudniony u tego pracodawcy w okresie do 31 marca 1988 r. a rozporządzenie, na którego warunkach miał wykonywać pracę w szczególnym charakterze, zostało wydane dopiero 10 sierpnia 1988 r., a więc ponad cztery miesiące później, (-) po ustaniu stosunku pracy w Hucie w O. wnioskodawca otrzymał od pracodawcy poprawne świadectwo pracy w szczególnych warunkach,

a nie w szczególnym charakterze, jednak uległo ono zaginięciu, w związku z czym wystąpił ponownie o jego wydanie i syndyk masy upadłości wydał mu świadectwo załączone do akt, niezgodne z rzeczywistym stanem prawnym. Doliczenie do stażu pracy w szczególnych warunkach u innych pracodawców (niekwestionowanych przez ZUS) stażu pracy w Hucie w O. sprawia, że wnioskodawca spełnia warunek 15-letniego zatrudnienia w szczególnych warunkach.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma uzasadnione podstawy.

Argumentacja Sądu Apelacyjnego została oparta na założeniu, że w celu ustalenia, czy zostały spełnione kryteria do nabycia przez ubezpieczonego emerytury w wieku obniżonym (na podstawie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS), okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach nie sumuje się z okresem zatrudnienia w szczególnym charakterze.

Jest to – co do zasady – założenie słuszne i zgodne z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego. Sąd Najwyższy przyjmuje bowiem, że do okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach zalicza się okresy pracy lub służby, o których mowa w § 5-10 w związku z § 4 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze; nie dolicza się natomiast do okresów pracy w szczególnym charakterze okresów pracy w szczególnych warunkach (wyrok z 6 września 2012 r., II UK 44/12, OSNP 2013 nr 15-16, poz. 188).

Nie istnieje bowiem pojęcie „emerytury z tytułu zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze”, która przysługiwałaby przy łącznym uwzględnieniu (doliczeniu) każdego z tak określonych okresów pracy, lecz emerytura przysługuje z tytułu wykonywania konkretnego zatrudnienia, ujętego oddzielnie w odpowiednich wykazach (stanowiących załącznik do rozporządzenia) lub w § 9-15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przez konkretny okres w nich przewidziany. Osoby

wykonywając pracę w szczególnych warunkach wymienione w wykazie A nabywają prawo do emerytury, jeżeli osiągnęły wiek 60 lat (mężczyźni) oraz mają wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat w szczególnych warunkach (§ 4 ust. 1), natomiast nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 pkt 1-7 ustawy z 1982 r. Karta Nauczyciela, określona w tej ustawie jako praca zaliczona do pierwszej kategorii zatrudnienia, nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 z tytułu pracy w szczególnym charakterze (wyrok z 11 kwietnia 2007 r., I UK 306/06, LEX nr 470005). Kwestia ewentualnego doliczania prac w szczególnych warunkach do pracy w szczególnym charakterze została rozstrzygnięta (negatywnie) także w uchwale Sądu Najwyższego z 29 września 2005 r., II UZP 10/05 (OSNP 2006 nr 1-2, poz. 21), przyjmującej brak możliwości sumowania i jednoczesnego zliczania okresów pracy w szczególnych warunkach do okresów pracy w szczególnym charakterze nauczyciela, oraz w wyroku z 18 stycznia 2005 r., II UK 137/04 (OSNP 2005 nr 15, poz. 234, z aprobowaną glosą M. Zielenieckiego, Gdańskie Studia Prawnicze 2006 nr 1, poz. 20).

W kontekście przytoczonych orzeczeń Sądu Najwyższego kwestią wymagającą rozstrzygnięcia w rozpoznawanej sprawie było to, czy zatrudnienie wnioskodawcy w Hucie w O. w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu (spawacza), może być potraktowane jako okres pracy w szczególnym charakterze, który nie może podlegać zsumowaniu z zatrudnieniem w innych okresach u innych pracodawców na stanowiskach zaliczanych do pracy w szczególnych warunkach. Rozstrzygając tę kwestię, Sąd Apelacyjny uwzględnił treść świadectwa wykonywania pracy w szczególnych warunkach wystawionego przez syndyka masy upadłości Huty O. S.A. w upadłości. W świadectwie tym – wystawionym 10 lipca 2013 r., a zatem ponad 25 lat po ustaniu zatrudnienia wnioskodawcy w Hucie w O. – stwierdzono, że w okresie od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. wnioskodawca stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę w szczególnym charakterze na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu w wydziale warsztat szkolny zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1988 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów Karty Nauczyciela na instruktorów

praktycznej zawodu oraz na niektórych innych pracowników uspołecznionych zakładów pracy, prowadzących prace pedagogiczne i wychowawcze. Sąd Apelacyjny nie zauważył przy tym, że syndyk masy upadłości Huty O. S.A. w upadłości zastosował do opisu sytuacji pracowniczej wnioskodawcy przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1988 r., które weszło w życie z dniem ogłoszenia (ogłoszone zostało 29 września 1988 r.) z mocą od 1 września 1988 r., chociaż zatrudnienie wnioskodawcy u tego pracodawcy ustało 31 marca 1988 r., czyli pięć miesięcy wcześniej.

Oceniając podobne (analogiczne) sytuacje faktyczne, Sąd Najwyższy stwierdził we wcześniejszych orzeczeniach, że przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 1988 r. nie mogą mieć zastosowania do oceny sytuacji instruktorów praktycznej nauki zawodu w okresie ich zatrudnienia przed 1 września 1988 r. z punktu widzenia nabycia uprawnień do emerytury z tytułu pracy w szczególnym charakterze. Między innymi w wyroku z 14 stycznia 2014 r., II UK 209/13 (LEX nr 1421811), Sąd Najwyższy przypomniał, że okresy pracy instruktorów praktycznej nauki zawodu przed 1 września 1988 r. nie były okresami pracy w szczególnym charakterze uprawniającymi do emerytury nauczycielskiej (podobne stanowisko przedstawione zostało w wyrokach z 29 września 2000 r., II UKN 729/99, OSNAPiUS 2002 nr 10, poz. 244 i z 10 stycznia 2006 r., I UK 129/05, OSNP 2006 nr 23-24, poz. 36).

Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że nie każdy okres pracy instruktora praktycznej nauki zawodu podlega zaliczeniu, jako okres pracy w szczególnym charakterze, i uwzględnieniu przy ocenie uprawnień do emerytury nauczycielskiej na podstawie art. 88 ust. 1 w związku z art. 1 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. Nr 3, poz. 19). Zakres podmiotowy tej ustawy, w chwili jej wejścia w życie 1 lutego 1982 r., obejmował wyłącznie nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych państwowych szkół i innych placówek oświatowych i szkoleniowych, wychowawczych, opiekuńczo-wychowawczych, utworzonych i działających na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz.U. Nr 32, poz. 160 ze zm.), oraz innych nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych wymienionych w art. 1 tej ustawy. Instruktorzy praktycznej nauki zawodu nie zostali

wymienieni w art. 1 ustawy. W art. 5 Karty Nauczyciela (skreślonym z dniem 6 kwietnia 2000 r. przez ustawę nowelizującą z 18 lutego 2000 r., Dz.U. Nr 19, poz. 239) przewidziano delegację dla Ministra Oświaty i Wychowania, który mógł rozszerzyć stosowanie Karty Nauczyciela lub niektórych jej postanowień na nauczycieli szkół i placówek szkolących oraz oświatowo-wychowawczych innych niż wymienione w art. 1 oraz na pracowników uspołecznionych zakładów pracy pełniących funkcję instruktorów praktycznej nauki zawodu lub prowadzących pracę wychowawczą z młodocianymi pracownikami w placówkach zbiorowego zakwaterowania, dla których praca dydaktyczna i wychowawcza stanowiła podstawowe zajęcie, oraz na pracowników pedagogicznych zatrudnionych na stanowiskach nauczycieli w ośrodkach szkolenia i doskonalenia kadr i ośrodkach szkolenia zawodowego oraz zawodowych kuratorów sądowych. Na podstawie tego upoważnienia ustawowego Minister Edukacji Narodowej wydał 10 sierpnia 1988 r. rozporządzenie w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów Karty Nauczyciela na instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz na niektórych innych pracowników uspołecznionych zakładów pracy, prowadzących prace pedagogiczne i wychowawcze, obowiązujące z mocą od 1 września 1988 r., i dopiero od tej chwili pracownicy pełniący funkcje instruktorów praktycznej nauki zawodu zostali objęci przepisami Karty Nauczyciela, między innymi w zakresie (nauczycielskich) uprawnień emerytalnych. Te same uprawnienia płynęły z późniejszego rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 września 1998 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów Karty Nauczyciela na instruktorów i kierowników praktycznej nauki zawodu oraz na niektórych innych pracowników prowadzących prace dydaktyczne i wychowawcze (Dz.U. Nr 126, poz. 833), a następnie z ustawy - Karta Nauczyciela, w której praca nauczycieli praktycznej nauki zawodu została uznana za pracę nauczycielską (po zmianie ustawy od dnia 6 kwietnia 2000 r., ustawą z dnia 18 lutego 2000 r.), pod warunkiem posiadania kwalifikacji określonych dla nauczycieli praktycznej nauki zawodu oraz wykonywania pracy dydaktycznej i wychowawczej w wymiarze przewidzianym dla tych nauczycieli (art. 1 ust. 2 pkt 4 ustawy). Analiza przytoczonych przepisów Karty Nauczyciela i przepisów wykonawczych do niej pozwoliła Sądowi Najwyższemu na wyrażenie poglądu, że okresy pracy instruktorów praktycznej nauki zawodu przed 1 września

1988 r. nie były okresami pracy w szczególnym charakterze uprawniającymi do emerytury nauczycielskiej

W tym kontekście w rozpoznawanej sprawie nie było możliwe potraktowanie okresu pracy wnioskodawcy na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu jako pracy w szczególnym charakterze. Świadczenie wystawione 10 lipca 2013 r. przez syndyka masy upadłości Huty O. S.A. w upadłości jest wadliwe i nie może rodzić skutków prawnych przyjętych w wyroku zaskarżonym skargą kasacyjną w rozpoznawanej sprawie. Świadczenie pracy wystawione przez prywatnego pracodawcę jest przy tym dokumentem prywatnym (obejmującym oświadczenie wiedzy), jego treść nie wiąże sądu, zwłaszcza co do oceny charakteru zatrudnienia pracownika. Świadczenie pracy podlega ocenie sądu jak każdy inny dowód. Ubezpieczony twierdził (od początku procesu), że w 1988 r. otrzymał od swojego pracodawcy Huty w O. świadectwo pracy w szczególnych warunkach (które jednak zaginęło). Również treść tego świadectwa nie byłaby dla sądu wiążąca, jednak pozwalałaby na stwierdzenie, w jaki sposób ówczesny pracodawca traktował pracę ubezpieczonego na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że skoro instruktorzy praktycznej nauki zawodu zatrudnieni w innych miejscach niż szkoły nie podlegali do 31 sierpnia 1988 r. ustawie – Karta Nauczyciela, to praca wnioskodawcy przed 31 sierpnia 1988 r. nie mogła być uwzględniona w stażu pracy jako praca w szczególnym charakterze (praca nauczycielska), niezależnie od tego, że praca w szczególnym charakterze (nauczycielska) nie mogła być doliczana do okresu pracy w warunkach szczególnych, inne były bowiem przesłanki (warunki) przyznania świadczeń z obu tych tytułów.

Nie oznacza to jednak, że okres zatrudnienia wnioskodawcy w Hucie w O. od 13 grudnia 1975 r. do 31 marca 1988 r. na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu jest bez znaczenia dla jego uprawnień emerytalnych, skoro wnioskodawca w tym czasie uczył zawodu spawacza. Okres ten może być ewentualnie zakwalifikowany jako okres pracy w szczególnych warunkach, gdyby okazało się (zostało udowodnione), że wnioskodawca stale i w pełnym wymiarze czasu pracy wykonywał pracę na stanowisku określonym w wykazie A dziale XIV pod poz. 12, czyli „prace przy spawaniu i wycinaniu elektrycznym, gazowym,

atomowowodnorodowym”. Ta kwestia wymaga ponownych ustaleń faktycznych i ocen prawnych, ponieważ została potraktowana przez Sąd Apelacyjny zbyt ogólnikowo i powierzchownie w związku z przyjęciem błędnego założenia, że praca na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu jako praca w szczególnym charakterze nie podlega doliczeniu do pracy w szczególnych warunkach (okresy zatrudnienia w szczególnych warunkach i okresy zatrudnienia w szczególnym charakterze nie podlegają zsumowaniu).

W świetle dotychczasowych ustaleń, wnioskodawca w spornym okresie wykonywał pracę polegającą na szkoleniu nowo przyjętych pracowników w zakresie spawalnictwa. Ustaleń może wymagać, w jakich warunkach odbywało się to szkolenie – czy w osobnym wydziale szkoleniowym (warsztacie szkolnym) albo w wyodrębnionej części hali produkcyjnej, przeznaczonej wyłącznie do szkolenia pracowników, którzy na etapie szkolenia nie wykonywali zatrudnienia w szczególnych warunkach, czy też na ogólnej hali, gdzie były wykonywane prace spawalnicze przez innych pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach (spawaczy), czy osoby pobierające naukę brały bezpośrednio udziału w procesie produkcyjnym, czy też jedynie w samym procesie szkolenia (pobierania nauki zawodu). W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już wielokrotnie co należy rozumieć przez pojęcie „prace przy spawaniu” (por. np. wyrok z 29 stycznia 2008 r., I UK 192/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 79, postanowienie z 4 czerwca 2012 r., I UK 67/12, LEX 1675213). Zaliczenie pracy wykonywanej przez konkretnego ubezpieczonego do „prac przy spawaniu” jest przede wszystkim kwestią ustaleń faktycznych co do tego, jakie zadania osoba ta w rzeczywistości wykonywała i w jakim wymiarze. Na obecnym etapie postępowania nie można stanowczo stwierdzić, czy praca skarżącego na stanowisku instruktora praktycznej nauki zawodu w zakresie spawania była pracą wykonywaną w szczególnych warunkach.

W spornych przypadkach uwzględnienie okresów wykonywania pracy szkodliwej lub uciążliwej, wymaganej do przyznania emerytury w niższym wieku emerytalnym, następuje po ustaleniu rzeczywistego zakresu obowiązków ubezpieczonego oraz wykonywania przez niego szkodliwego zatrudnienia bezpośrednio, stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Ocena wykonywania pracy

szkodliwej „stałe i w pełnym wymiarze czasu pracy” powinna być racjonalna i odnosić się do konkretnego rodzaju pracy i cech charakteryzujących sposób jej faktycznego świadczenia u danego pracodawcy. Ustalenia, które stanowią podstawę do oceny spełnienia wymagania stałości wykonywania pracy w szczególnych warunkach, muszą uwzględniać specyfikę zatrudnienia. Powinny być konkretne co do rzeczywistego zakresu obowiązków pracownika. Nie mogą ograniczyć się do ogólnikowych stwierdzeń, albowiem dokonana wówczas na ich podstawie ocena stałości wykonywania pracy i dobowego jej wymiaru uchyla się spod kontroli, ponieważ nie sposób jej zweryfikować z punktu widzenia prawidłowego zastosowania art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ust. 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (por. wyrok Sądu Najwyższego z 22 października 2013 r., III UK 144/12, LEX nr 1455745).

Z powyższych przyczyn Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

kc